

İz Ögesi Üzerinden Kentsel İmge Çözümlemesi: Gazi Mustafa Kemal Bulvarı Örneği, Mersin

Gizem AYDIN¹, Tolga LEVENT²

¹ Cardiff Üniversitesi; ² Mersin Üniversitesi
AydinG@cardiff.ac.uk; tolgalevent@mersin.edu.tr

Özet: Kentsel mekânın birçok tanımı yapılabilir fakat en genel anlamıyla farklı yaşam çevrelerini ve yaşam tarzlarını sunan, insanların yaşadıkları, çalıştıkları ve sosyal ve kültürel ilişkiler içerisinde dinlendikleri ve eğlendikleri alandır (Eisner ve Gallion, 1980). Fiziksel yapılar olan kentsel mekânın tanımının, morfolojik, algısal, sosyal, görsel, işlevsel ve zamansal boyutları vardır (Carmona, 2003). Bu çalışmada, kentsel mekânın algısal boyutu, kentsel yapılı çevre ve kullanıcı arasındaki iki yönlü ilişki üzerinden ele alınarak, kentsel yapılı çevrenin kullanıcı imgesine nasıl yansıdığı araştırılmıştır. Kentsel mekâna müdahale süreçlerinde geliştirilecek imgeye dayalı tasarım ilkeleri iki temel kategoride toplanabilir; bunlardan birincisi var olan imgenin güçlendirilmesi ve varsa sorunlarının çözülmesi, diğeri ise dönüşecek alanlara müdahale ederken yeni bir imge yaratılmasıdır. Lynch’in beş kent ögesi üzerinden yürütülen alan çalışması, üzerindeki diğer öğeleri taşıyıcı özelliğe sahip olan iz ögesi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu çalışmada, Mersin kentinin omurgası ve en önemli iz ögesi olan Gazi Mustafa Kemal (GMK) Bulvarı sunduğu sorunlar ve olanaklar sebebiyle çalışma alanı olarak seçilmiştir. Kentin ve kent parçalarının algılanmasında zorluklar yaratan ve tekdüze bir sürekliliğe sahip olan GMK Bulvarı kentin birçok bölgesinin içinden geçmektedir fakat benzer fiziksel özellikler, benzer yapılaşma ve benzer işlevlerin bulvar boyunca sürekli yer alması sebebiyle bulvarın hangi bölümünde olduğunu anlamak oldukça zorlaşmaktadır. Bu zorluklar sebebiyle okunaksız bir yapıya sahip bulvarda kullanıcıların alana ilişkin imgesini destekleyen kentsel tasarım ve şehircilik stratejilerinin tartışılması olanaklı olmuştur. Kullanıcıların kentsel imgesinin tespiti için anket ve bilişsel harita çizim çalışmaları yapılmıştır. Sonuç olarak, kullanıcıların imgesi herhangi bir bölge, sınır, odak noktası, işaret veya iz ögesi gibi imgesel öğeler yerine birbiriyle bağlantısız noktasal öğelerden oluşmaktadır. Kullanıcıların bulvara ilişkin genel imgelerinin ise alandaki fiziksel sorunların etkisi altında kaldığı gözlemlenmiştir. Alan çalışmasından elde edilen temel sonuç ise, kentsel yapılı çevrelere müdahale aşamasında kullanıcıların algısına dikkat edilmesi ve algıyı daha da güçlendiren bağlamsal tasarım ilkelerinin üretilmesi gerekliliğidir. Bu çalışma, alana yönelik bu tür stratejileri üretmiş olsa da, her kentsel çevrenin kendine özgü nitelikleri, sorunları ve olanakları olmasından dolayı bu ilkeler mekâna özgü değerlendirmenin ve çözümlemenin yapılmasının ardından alana uygun hale getirilerek kullanılacak stratejilerdir.

Anahtar Kelimeler: kentsel algı, kentsel imge, kent öğeleri, iz ögesi, kentsel tasarım

Giriş

Algı duyum yoluyla çevrenin sağladığı ipuçlarından yararlanarak bilgi edinme süreci ile başlar (Porteus, 1996). Kullanıcı bilgi toplarken duyularını kullanır ve algı süreci kullanıcının duyularını ne ölçüde kullandığına ve çevrenin ne ölçüde kullanıcının duygularına girdi sağladığına bağlı olarak ilerler. Kullanıcının bu bilgiyi düzenlemesi ve anlamlı hale getirmesi ile süreç tamamlanır (Lynch, 1960, 13; Carmona, 2003). Lynch (1960) çevrenin sunduğu ipuçları belirginleştikçe algının arttığını, belirsizleştğinde ise algının güçleştiğini ortaya koyar. Algı sürecinin sonucunda ise kullanıcının zihninde imge oluşur. Bu imge bireyin zihninde ürettiği dış dünyanın bir resmidir (Lynch, 1960). Kentsel mekân, kullanıcılara niteliksel ve niceliksel olarak çok çeşitli ipuçları sunar ve ifade edilebilir bir imge oluşturmayı zorlaştırabilir. Kentsel mekânın okunaklı ve algılanabilir olması, ifade edilebilir ve tanımlı bir kentsel imgenin oluşturulmasını kolaylaştırır (Lynch, 1960).

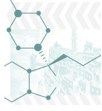
Bilişsel psikolojide ise algı bir psikoloji alanı olarak ele alındığı gibi (Ayçiçeği-Dinn, 2007), duysal girdilerin işlendiği bütün süreçler olarak tanımlanan bilişin (Neisser, 1967) bir parçası olarak değerlendirilir (Levy, 1970, 251). Bilişi oluşturan bu süreçler ise ilk olarak dış dünyadaki uyarının tespiti (duyum) ve ardından duysal bilginin yorumlanması (algı) olmak üzere iki aşamalıdır (Ayçiçeği-Dinn, 2007, 86). Algı bir uyarının varlığında oluşan ve bu uyarının duyularla anlık olarak kavranmasıyla sonuçlanan bir süreçtir (Down ve Stea, 1973, 13).

Ittelson (1978) çevrenin algısal, etkileyici, uyum sağlayıcı, bütünleştirici, araçsal ve ilişkilendirici öğelere sahip olduğunu vurgular. Dört boyutta tanımlanan algı sürecinin bilişsel boyutu çevreye ilişkin bilgi toplama, onu zihinde düzenleme ve anlamlandırma süreçleriyle tanımlanır (Ittelson, 1978).

Mekân algısı ise mekânda yayılmış uyarıların odak olarak alınıp (Ittelson, 1973, 12-13). Algı uyarıların sunduğu bilgi kadar algılayanın edindiği bilgi ve deneyimlerinin harmanlanmasıyla da oluşur (Barlas, 2006, 22). Yapısal algı kuramı algılayanın sahip olduğu bilgi ve deneyimleri ile seçtiği uyarılardan edindiği bilgiyi etkileşim içerisinde birleştirdiğinde algılama sürecinin gerçekleştiğini savunmaktadır (Gregory, 1970; Ayçiçeği-Dinn, 2007, 125). Diğer yandan, algılayanın profili, ilgili çevreyle etkileşim oranı ve süresi, içinde bulunduğu sosyal ve kültürel çevre bu süreçte önemlidir (Carmona, 2003, 88).

Mekânsal algı; eylemsel, duyarlı ve çıkarımsal olmak üzere üç farklı şekilde gelişebilmektedir (Appleyard, 1973). Eylemsel algı gözlemcinin belli bir amaca yönelik çevreyle etkileşmesi sonucunda çevreye tanıdıklık geliştirmesini sağlar. Duyarlı algı ise gözlemcinin kendini mekânda konumlandırmak üzere farklı ve tekil öğeleri referans almasını sağlar. Appleyard (1973, 110) duyarlı algı ile Lynch'in imgelenebilir olarak tanımladığı dikkat çeken öğelerin algılandığını belirtmektedir. Çıkarımsal algı ise gözlemcinin deneyimlerini temel alarak geliştirdiği sınıflandırma dizgesini kullanması sonucunda imgelerini geliştirmeleriyle sonuçlanır (Appleyard, 1973, 97).

Hershberger (1974) ise mekâna yüklenen anlam üzerinden giderek temsili ve duyarlı anlam tanımları yapmıştır. Mekânın fiziksel durumu veya niteliği açısından tanınması sunumsal anlamı ve biçiminin veya işlevinin algılanması çağrıştıran anlamı olarak temsili anlam altında tanımlanmaktadır. Tanınan mekânın değerlendirilmesi etkileyici anlamını, yorumlanması değerlendirici anlamını ve mekâna ilişkin bir karara varılması tanımlayıcı anlamını üretmekte ve bu anlamlar da duyarlı anlam olarak ifade edilmektedir (Hershberger, 1974). Böylece gözlemci mekâna ilişkin bir imge yaratmış olmaktadır.

İmge; yapı, kimlik ve anlam olmak üzere üç bileşenden oluşmaktadır (Lynch, 1960). Kimlik kentsel çevrenin tanımlanmasıyla oluşurken, fiziksel özellikleri ile düzenlenmesiyle yapı oluşur. İşlevleriyle ilişkilendirildiğinde ise anlam yüklenir. Kimlik kentsel mekânın tekiliğini, yapı, fiziksel niteliğini ve anlam ise işlevsel durumunu kullanıcının zihninde oluşturmaya olanak sağlar (Lynch, 1960, 8).

Lynch'in (1960) bir referans çerçevesi ve yön bulmak için bir araç olarak dile getirdiği imgeyi, Pocock ve Hudson (1978, 3) bireyin çevreye ilişkin bilgisini, yorumunu ve tercihlerini özetleyen, öğrenilen ve kalıcı zihinsel kavramsallaştırmalar olarak tanımlamaktadır.

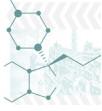
İmgenin kâğıda aktarılması ile ortaya çıkan bilişsel harita terimi ise Tolman (1948) tarafından ilk olarak fareler üzerinde yapılan bilişsel süreçlerin tanımlanması çalışmalarında kullanılmıştır. Psikoloji ve kent araştırmalarında ise bireylerin mekânla ilişkisini açıklamak üzere kullanılmıştır (Patricios, 1976). Bilişsel haritaların üretim süreçleri kullanıcıların çevreyle etkileşimleri sonucu elde ettikleri bilgiyi kodlaması, depolaması, hatırlaması ve yeniden kodlamasını içeren psikolojik dönüşüm serileri olarak tanımlanmaktadır (Downs ve Stea, 1973, 9).

Yazında bilişsel harita terimi yerine kullanılan farklı terimler yer almaktadır. Bunlar; kişisel yapılandırılmalar (Kelly, 1955), imge (Boulding, 1956), şema (Lee, 1964; Neisser, 1967), bilişsel yapılar (Golledge ve Zannaras, 1973), zihinsel haritalardır (Gould ve White, 1974). Bilişsel haritalar bireylerin odak noktalarına göre ilişkisel veya görsel olabilmektedir (Lang, 1987). Farklı bilişsel harita tipolojileri geliştirilmiş olsa da temelde öğelerin noktasal olarak belirtildiği ve birbirleriyle ilişkileri üzerinden ilerledikleri görülmektedir (Lynch, 1960; Appleyard, 1970).

Özetle, bütün bu yaklaşımlar insan algısı kadar insan ve mekân etkileşimine katkı sağlayan kentsel mekânın dışsal fiziksel biçiminin imgenin oluşumunda etkisinin olduğunu vurgulamaktadır. Tanımlarda uyarıcı öğelerin fiziksel nitelikleri ön planda yer alırken, deneyimler ve etkileşim oranına göre getirilen yorumlar veya değerlendirmeler ise fiziksel nitelikte etkileşimin sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Kentin kısımlarını kendisi aracılığıyla tanıma olanağı sunması ve tutarlı bir doku içerisinde düzenlenmesi, okunaklı bir kent dokusunu ifade etmektedir (Lynch, 1960, 3). Ayrıca böyle bir kent kullanıcılarına duygusal tatmin, kavramsal düzenleme, iletişim çerçevesi ve deneyim yoğunluğu gibi olumlu değerler sunmakta, algılanabilirliği kolaylaştırmakta ve imge oluşumunu desteklemektedir (Lynch, 1960). İmgelenebilirlik ise mekânın kullanıcının zihninde bir imge oluşturmaya olanak tanıyan fiziksel niteliğidir (Lynch, 1960). Kısaca algılanabilir ve okunabilir bir kent birbiriyle ilişki içerisinde bulunan birçok öğeye sahip, süreklilik çerçevesinde biçim, renk, düzenleme gibi tanımlı veya tanımsız fiziksel nitelikler sunan ve zaman içinde kavranabilen bir yapıdır (Lynch, 1960). Nasar (1998, 3) ise imgeye girdi sağlayan bir diğer mekânsal niteliğin ise kentsel çevrenin, onu deneyimleyen kullanıcılar arasında güçlü ve olumlu değerlendirici tepki çağrıştırma olasılığı olarak tanımladığı beğenilirlik olduğunu savunmuştur. Nasar (1998) kentin beğenilir olmasına ilişkin beş değer elde etmiştir: doğallık (naturalness), bakım (upkeep/civilities), açıklık (openness), tarihi değer (historical significances) ve düzen (order). Beğenilen bir kent manzarası kullanıcıya verdiği zevk sebebiyle akılda kalıcı olması açısından imgeyi geliştirmektedir (Lynch, 1960, 47).

Lynch (1960) üç bileşenle tanımladığı kent imgesinin kullanıcıların zihninde beş temel öğeden oluştuğunu ortaya koymuştur. İz öğesi (path)¹, kullanıcıların alışkanlıklarına

göre izledikleri rotalardır ve kullanıcılar kentin bütünü bu rotalar üzerinden ilişkilendirirler. Düğüm (node), işlevsel birimlerin yoğunlukta olduğu kavşaklar, meydanlar gibi stratejik noktalardır. Bölge (district), kullanıcıların kendilerini içinde veya dışında konumlandırabildiği kentin tanımlı bölümleridir. Kenar (edge), sınırlayıcı, sürekliliği bölen veya yanal referans olabilen doğrusal öğelerdir. İşaret ögesi (landmark), tanımlanabilen noktasal referans olarak kullanıcı imgesinde yerleşen harici öğelerdir. Lynch (1960) bu kent öğelerinin kullanıcı imgesiyle ilişkisinin kullanıcının kentle olan etkileşimi ile geliştiğini vurgulamaktadır.

Pocock ve Hudson (1978) kent öğelerini referanslar olarak farklı bir biçimde sınıflandırmışlardır. Bu referanslar doğrusal, noktasal ve bölgesel olduğu gibi, içsel ve dışsal da olabilmektedirler. İz ögesi, kenarlar gibi doğrusal referans olarak imgelendiği gibi, bir düğüm noktası gibi içsel veya bir işaret ögesi gibi dışsal referans olarak da kullanılabilir.

Appleyard (1970) ise kentin parçaları ve bağlantıları üzerinden giderek kent öğelerini dizimsel ve uzamsal olarak tanımlamıştır. Bağlantıları ifade eden iz ögesi ve düğüm noktaları dizimsel öğeler olarak tanımlanırken, parçaları ifade eden bölge, kenar ve işaret ögesi ise uzamsal öğelerdir.

İmgesel kent öğelerine farklı yaklaşımlar getirilse de bütün çalışmalar Lynch'in ortaya koyduğu beş kent ögesini temel almaktadır. Bu çalışmanın iz ögesine odaklanmasının sebebi ise Appleyard'ın (1970) tanımladığı gibi bağlantıları ifade etmesi ve Lynch'in (1960) vurguladığı gibi diğer öğeleri birleştirici özelliğiyle imgenin omurgasını oluşturmasıdır. Dolayısıyla görgül çalışma alanı olarak Mersin kentinin ana omurgası olan Gazi Mustafa Kemal (GMK) Bulvarı sunduğu olanaklar ve barındırdığı sorunlar açısından seçilmiştir.

İz Ögesi

Yazında iz ögesinin işlevi, fiziksel nitelikleri, görsel nitelikleri temel alınarak farklı tanımları yapılmıştır. İz ögesi başlangıcı ve sonu tanımlı, üzerindeki diğer öğelerle ve düğüm noktalarıyla bir bütün oluşturan (Lynch, 1960, 47-56), dolaşımı sağlayan (White, 2007), bireylerin belli bir amaç doğrultusunda gerçekleştirdikleri etkinliklere ev sahipliği yapan (Norberg-Schulz, 1972, 21), bir girişi ve bir çıkışı olduğu gibi (Moughtin, 2003, 135) hem devingen hem de durağan mekanları içinde barındıran (Alexander vd., 1977, 590-591) kent ögesidir. Bir iz ögesi olan sokaklar, şehrin kimliğini yansıtan öğeler (Jacobs, 1961), bireylerin ve kamunun çıkarlarının çatıştığı sahne (Kostof, 1991, 191) veya hareket hissi veren dinamik mekânlar (Carmona vd. 2003, 141) olarak tanımlanmıştır. Sitte (1996, 199) kendisini çevreleyen birimler sayesinde tamamıyla kapalı bir forma sahip ve böylece bireylerin izlenimini çevreleyen ideal sokak tanımı yapmıştır. Krier (1978, 58) ise kentsel morfoloji ve yapı tipolojisi arasındaki diyalektik ilişkiyi ve bu ilişkide yapılarla sokakların ilişkisini vurgulayarak sokakları kamusal alanın yeniden yapılandırıldığı mekânlar olarak ifade etmiştir. İz öğelerinden biri olan sokaklar planlanırken göz önüne alınan fiziksel etmenler; kullanıcı yoğunluğu, karışık arazi kullanımı, yaya ve araç etkileşimi, biçim ve bağlam olarak tanımlanmaktadır (Moughtin, 2003, 132). Sokaklar, düz, kavisli, uzun, kısa, geniş, dar gibi nitelikleri ile kapalılık veya açıklık hissi vermeleri açısından değerlendirildikleri gibi, ölçek, oran, karışıklık, dizem, bağlantılar gibi kentsel tasarım ilkeleri açısından da değerlendirilmektedir (Moughtin, 2003, 133). Ayrıca sokağa cephe alan yapılar, sokağın işlevi, trafik hacmi, yayalar ve araçların sokağı paylaşma şekilleri ve sokağın tarihi önemi de ele alınan nitelikleri arasındadır (White, 2007).

İz ögesini farklılaştıran fiziksel nitelikler bireylerin algısında ortak olarak yer tutmaları açısından kritik öneme sahiptir. İz ögesinin görelî genişliği, blokların mesafesi, yapıların cepheleri, yer döşemeleri gibi uzamsal nitelikler, adlandırmalar, iz ögelerinin birbirleriyle ilişkisi ve işlevleri çeşitliliği sağlar (Lynch, 1960, 68). Bu nitelikler süreklilik gösteriyorsa hem biçim ve karakter bakımından düzenli bir doku oluşmasını sağlar, hem de kentin bütüncül imgesini destekler.

İz ögesinin diğer ögelerle ilişki içinde bulunduğu durumlarda kullanıcının algısı daha tanımlı olduğu gibi kullanıcının zihninde iz ögesinin önemi de artmaktadır (Lynch, 1960, 60-61). Örneğin sokakların başlangıç, bitiş veya kesişim noktalarında diğer ögelerin varlığı iz ögesinin imgede doğru konumlandırılmasını sağlamaktadır (Lynch, 1960, 64). Özgün uzamsal nitelikler kadar, adlandırmalar da tutarlı bir imge oluşumunu desteklemektedir. İz ögeleri geçmişe dayanan içinde bulunduğu bir topoğrafik oluşumla adlandırıldıklarında (Rudofsky, 1964, 153) veya geçmişe dayalı bir referansla adlandırıldıklarında (Bilsel, 2009, 44) imgede baskın olarak yer almaktadır.

İz ögesinin **biçimi** onu şekillendiren yapılarla tanımlanır (Sitte, 1996; Moughtin, 2003). Biçimi etkileyen faktörler eğimi, genişliği, sınırları ve sokaktan cephe alan yapı tipolojisidir (Appleyard, 1981, 33-34). Lynch (1960) yapıların ön cephelerinin ve bloklarının mesafesinin imgede etkili olduğunu vurgulamaktadır. Jacobs (1961, 196) ise yapı adalarının uzunluğunun geçişlere olanak verecek belli bir kısalıkta olması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca Lynch [1960, 107] eğimin imgede çok güçlü bir etkiye sahip olduğunu belirtmektedir. İz ögesi olarak imgelenebilen merdivenler ise yalnızca inmek ve çıkmak için değil aynı zamanda insanları bir araya getirmek için de ideal mekânlardır (Rudofsky, 1964, s.165-166).

İz ögesinin sunduğu **görsellik** tanımlayıcı diğer bir fiziksel niteliğidir (Gibberd, 1953; Cullen, 1986). Jacobs’a göre (1961, 196) yapıların farklı yaş ve fiziksel durumda olması ve ayrıca tarihi yapıları içermesi görsel çeşitlilik sağlamaktadır. İz ögesinin sunduğu manzara ise Cullen’a göre (1986) iz ögesinin biçimiyle oluşturulur. Uzun ve geniş bir sokak benzer cepheli yapılarla tanımlanmışsa kapalılık hissi yaratması çok zordur (Gibberd, 1953, 230). Bitkilendirme de iz ögesinin görselliğini destekleyen ögelerden birisidir (Lynch, 1960, 106). Cullen (1986, 168-174) bitkilendirmenin gölge, manzara gibi olanaklar sunmasının yanında, kentsel yapıyı çevrede bir heykel olarak, bir çizgi olarak da yer alabildiklerini veya ürettikleri geometrinin veya devinimin özgünlük kazandırabileceğini belirtmektedir.

İz ögesinin barındırdığı trafik hacmi ve kullanıcı yoğunluğu ise üzerindeki **yaya – araç etkileşimini** üreten fiziksel nitelikleridir (Appleyard, 1981; Jacobs, 1961). İz ögeleri doğrusal mekânlardır, yapılar ile tanımlanırlar ve dolaşım ve bazen de diğer etkinlikler için kullanılmaktadırlar. Bu karmaşıklığın sağlanması kullanıcı yoğunluğu ve etkinliğini artırır ve destekler (Rapoport, 2007, 84). Appleyard (1981, 24-26) sokakları, barındırdığı trafik hacmine göre sınıflandırmış ve trafik hacminin en düşük olduğu sokaklarda kullanıcıların algısının içerik bakımından en zengin olduğunu belirtmiştir. Orta dereceli trafik hacmi taşıyan sokaklar ise kullanıcı algısında belli bir yere giden bir rota olmaktan fazla bir etki yaratmazken, en yoğun trafik hacmini barındıran sokaklar kullanıcıların algısında bir trafik koridoru olarak yer almaktadır. Moughtin (2003, 132) kısıtlı yaya hareket alanları ve trafik yoğunluğunun olumsuz etkilerini önlemek için araç trafiği ile yaya trafiğini birbirinden ayırmak gerektiğini belirtmektedir.

İz ögesinin **işlevi** ve barındırdığı çeşitlilik, onu tanımlayan ve farklılaştıran fiziksel niteliğini kazandırır (Jacobs, 1961). Rudofsky (1964, 308) özellikle akşam saatlerinde oturma

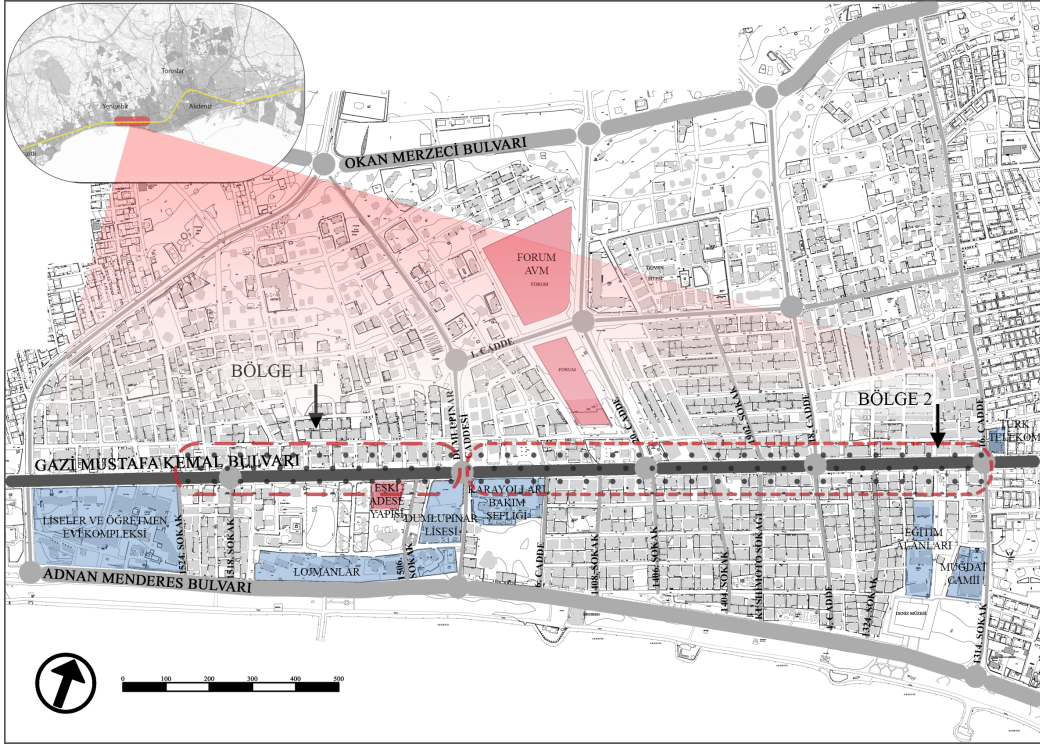
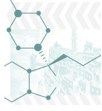

kapasitesini arttırmak için kafelerin sokağa ya da meydana sandalye taşımalarını olağanüstü olarak değerlendirir. İz öğesinin kullanımını ve önemini; kentin büyüklüğü, güvenlik, iklim, erişim mesafesi ve yeme-içme, alışveriş, dinlenme gibi sunduğu servisler de etkilemektedir (Rapoport, 2007, 84). Erişilebilirlik açısından yayalar genellikle doğrudan rotaları veya kısa yolları kullanmaktadırlar (Gehl, 1987, 139). Bu durumu etkileyen faktörlere Jacobs (1993, 274-275) daha ayrıntılı bakarak ağaçları, başlangıç ve bitiş noktalarını, çeşitliliği, ayrıntıyı, erişilebilirliği ve yoğunluğu eklemektedir. Böylece sokak yalnızca bir geçiş mekânı olarak değil, aynı zamanda bekleme/dinlenme noktası veya kesişim/kavşak olarak da işlev görmektedir (White, 2007).

Yöntem

Kentsel mekânın algısal boyutunun tartışıldığı bu çalışmada Lynch'in (1960) imgeyi oluşturduğunu ortaya koyduğu beş kent öğesinden iz öğesi üzerinden Lynch'in Boston kentinde yaptığı çalışma Mersin kentindeki Gazi Mustafa Kemal Bulvarı üzerinde yinelenmiştir. Ittelson'un (1978) tanımladığı bilişsel boyuta odaklanarak, kentsel yapılı çevrenin içinde barındırdığı uyarıcı öğelerin kullanıcı tarafından nasıl algılandığı sorgulanmıştır. Kentsel mekânın algısal boyutunu tartışabilmek için ise, algının tanımı ve onu etkileyen etmenler incelenmiş, algılama sürecinin kentsel mekânla ilişkisi üzerinde durulmuştur. Bu ilişki özellikle iz öğesi üzerinden değerlendirilerek, yapılan alan çalışmasında biçim, görsellik, yaya-araç etkileşimi ve işlev gibi fiziksel niteliklerin bireylerin imgesine girdi sağlayıp sağlamadığı ortaya çıkartılmış ve bağlamsal kentsel tasarım stratejileri sunulmuştur.

Görgül çalışma alanı belirlenirken, bulvarın yapılaşmasını tamamlamış olmasına ve belirli işlevsel ve fiziksel farklılaşmayı barındırmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca kentsel mekânın algılama düzeyini arttıran bir etmen olarak kentsel öğelerin çeşitliliği de göz önünde bulundurulmuştur. Bu ölçütler ışığında bulvarın Yenişehir ilçesi, Bahçelievler – halk dilinde Pozcu – semti sınırları içerisinde kalan bölümü çalışma alanı olarak belirlenmiştir (Aydın, 2015) (Şekil 1).

Şekil 1. Çalışma Alanı Sınırları.

Çalışma alanı bulvarın en yoğun kullanılan ve yapılaşmasını tamamlamış bölgesi ve çevresidir. Alan sınırlarını batıda kamu kurum alanları, doğuda eğitim alanları, kuzeyde ikinci çevre yolu ve güneyde ise deniz oluşturmaktadır. Bulvar incelenirken iki alt bölgeye ayrılmıştır. Birinci bölge (B1) geniş yüzölçümüne sahip kamu alanlarının bulvarla ilişkisini ve kullanıcıların algısındaki yerini irdelerken, ikinci bölge (B2) ticari kullanımların yoğunlaştığı ve kullanıcı etkileşiminin arttığı durumlardaki kullanıcı algısını ölçmektedir (Şekil 1).

Alan çalışması için seçilen Gazi Mustafa Kemal Bulvarı'nın bu bölümü iki aşamada incelenmiştir. İlk olarak, kentsel mekân, kentsel mekânın öğeleri ve kentsel algı alanında deneyimli bir göz ile bulvar ve çevresi incelenmiş ve çalışmaya girdi oluşturan nitelikler ortaya çıkartılmıştır. İkinci aşamada, kullanıcılarla alanda anket ve bilişsel harita çizim çalışmaları yürütülerek kullanıcıların alana ilişkin algısını ortaya koyan imge kâğıda aktarılmıştır.

Veri toplama sürecinin ilk aşamasında arazi çalışmaları yürütülmüş ve var olan durum ortaya çıkartılmıştır. İkinci aşamasında ise evrenin ve örneklemin büyüklüğü tespit edilmiştir. Örnekleme sayısı, hava şartlarının yürümeye elverişli olduğu günlerde, alanın etkin olarak kullanıldığı 08.00 - 22.00 saatleri arasında, ikişer saatlik zaman dilimlerinde iki alt bölgede sayımlar yapılarak 129 kişi olarak belirlenmiştir. Ardından yapılan anketlerde ise kullanıcılara açık ve kapalı uçlu sorular yöneltilmiştir. Kapalı uçlu sorular Likert ölçeğinde dört ve beş dereceli olarak hazırlanmıştır. Bu sorular kullanıcıların edinimlerini ve davranış sıklıklarını ortaya çıkarırken, açık uçlu sorular kullanıcıların farklılaşan yanıtlar verebilme olasılığı olan durumları ortaya koymaktadır (Arslan, 2012). Anketler, kullanıcılara ilişkin genel bilgileri, bulvarın kullanımını, kent imgelerinin değerlendirilmesini, alandaki sokakların kullanımını içeren sorular ve bilişsel harita çiziminden oluşmaktadır. Bilişsel

haritalar aracılığıyla kullanıcıların zihnindeki kent imgesi anketler aracılığıyla da kentsel mekânın imgede yer alan fiziksel nitelikleri ortaya çıkartılmıştır.

Alanın Fiziki Nitelikleri ve İmgesi

Alanın fiziki durumu bir şehir plancısı gözüyle incelenerek ortaya konulmuştur. Kent dokusu genelde parselde tek yapı şeklinde gelişmiştir. Belli noktalarda terk edilmiş alanlar bulunmaktadır. Boş alanlar kentin dokusunu bozsa da imgeyi desteklemektedir. Bulvar üzerinde yapı yükseklikleri değerlendirildiğinde ise, B1 çalışma alanında 5 katlı, B2 çalışma alanında ise 7-8 katlı yapıların baskın olduğu gözlemlenmiştir. Bulvardan iç kesimlere doğru ise yapı yükseklikleri azalmaktadır. Çalışma alanındaki yapı dokuları belirgin farklılıklar göstererek alanı bölgelere ayırmaktadır. Conzen (1960, 9) kentsel dokunun ayırt edici olmasını sağlayan üç öge tanımlamaktadır. Bunlar belli bir örüntüye sahip sokaklar, sokakları tanımlayan parseller ve yapılardır. Çalışma alanında iki farklı yapı-parcel-sokak ilişkisi tespit edilmiştir. İlk tipolojide doğrudan yapı-sokak ilişkisi sunan üç farklı örüntü ve ikinci tipolojide ise yapının parsel aracılığıyla sokakla ilişkilendiği dört farklı örüntü bulunmaktadır.

Şekil 2. Yapı-Sokak İlişkisi Sunan Yapı Adası Örnekleri.

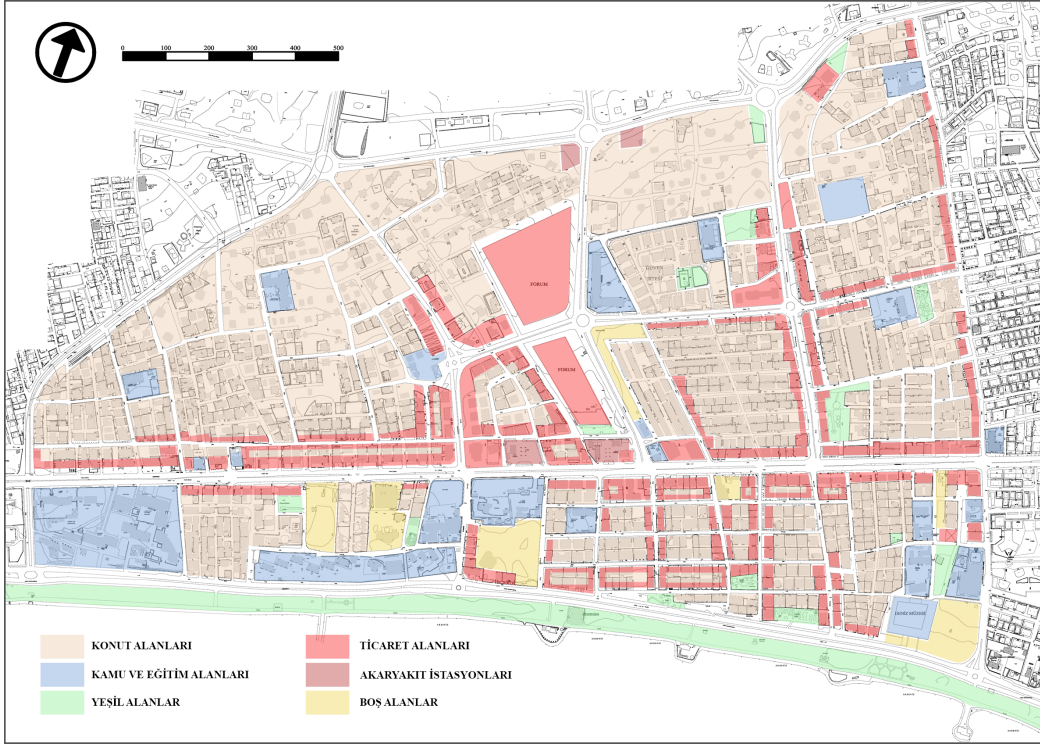

Şekil 3. Yapının Parsel Aracılığıyla Sokakla İlişkilendiği Yapı Adası Örnekleri.

*İz Ögesi Üzerinden Kentsel İmge Çözümlemesi:
Gazi Mustafa Kemal Bulvarı Örneği, Mersin*

Şekil 5. Arazi Kullanımlarının Alanda Dağılımı.

Alanın yukarıda verilen fiziki nitelikleri değerlendirilerek imgesi incelendiğinde ise ana iz ögesi GMK Bulvarı'nın kendisi olup, güneyde Adnan Menderes Bulvarı ve kuzeyde ikinci çevre yolu alanı tanımlayan diğer iz öğeleridir (Şekil 6). Dumlupınar Caddesi ve 20. Cadde ise bulvarları birbirine bağlayan diğer temel iz öğeleridir. 2001. Sokak kısmen algılanabilir bir farklılaşmayı içerirken Kushimoto Sokağı ve 20. Caddenin devamı gibi davranan 1406. Sokak üzerlerinde bulunan ticari işlevler sebebiyle algılanmaktadır. Ayrıca 1902. Sokak halk arasında bilinen adıyla Alanya Fırın Sokak adını başlangıç noktasını oluşturan Alanya Fırın'dan aldığı için tanımlı bir iz öğesidir.

İmge açısından baskın ikinci öğe ise bir kenar olarak sahil şeridi ve Akdeniz'dir. İmgede yer alabilecek diğer kenar öğeleri ise geniş kamusal alanların geçit vermeyen bahçe duvarlarıdır.

Bölgeler açısından incelendiğinde, kuzeydeki yüksek katlı yapıların oluşturduğu bölge, güneybatıdaki kamusal ve boş alanların oluşturduğu bölge, Muğdat Camii ve çevresi, Forum Alışveriş ve Yaşam Merkezi'nin² bulunduğu alan ve güneydeki konut ve konut altı ticaretin bir arada bulunduğu bölge imgede içsel veya dışsal referans olarak yer alabilecek farklı niteliklere sahiptir.

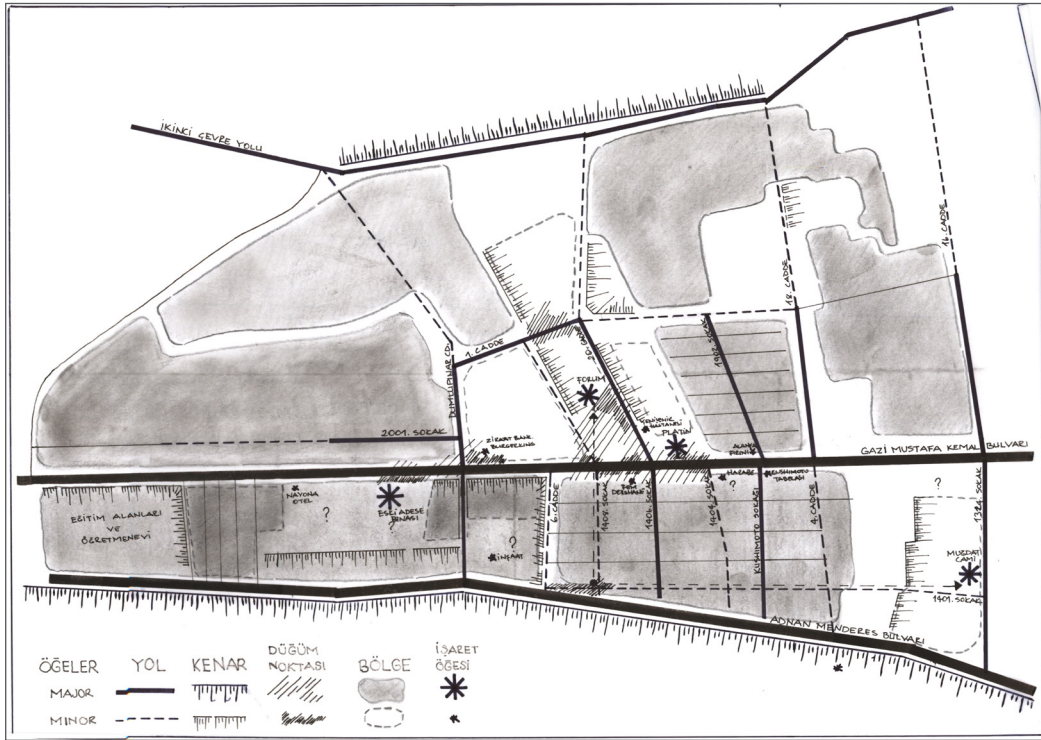
Düğüm noktaları olarak kavşaklar yerine kullanım açısından yoğun olan alanlar değerlendirilmiş ve iki temel düğüm noktası tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi bulvarın batısında eski Adese yapısı ile Ziraat Bankası ve Burger King'in bulunduğu yapının tanımladığı alanken, diğeri Forum, Platin, FEM Dershanesi ve Forum durağının sınırlandırıldığı alandır. İçlerinde barındırdıkları işaret öğeleri de bu konumlarını güçlendirmektedir.

İşaret öğeleri olarak büyüklükleri ve işlevleri bakımından Forum, Platin, eski Adese yapısı

ve Muğdat Camii seçilmiştir. Forum uzamsal önemi açısından, Platin sunduğu görsellik açısından, eski Adese yapısı tarihi önemi açısından, Muğdat Camii ise hem sunduğu görsellik hem de önemi açısından işaret ögesi olarak değerlendirilmiştir. Navona Otel, Yenişehir Hastanesi ve FEM Dershanesi ise çevrelerinden farklı oldukları için küçük ölçekli işaret ögesi olarak değerlendirilmiştir.

Lynch'in (1960) beş ögesinin yanında Nasar'ın (1998) tanımladığı açıklık, doğallık gibi ögeler de alanda yer almaktadır. Örneğin 1408. Sokak ile 1401. Sokağın kesiştiği noktada bulunan açıklık ve sokakların doğrultusu bu noktadan hem Forum'u hem de Muğdat Camii minarelerini görmemize olanak sağlamaktadır. Bakı açısından böyle bir olanak sunan bir noktanın imge açısından daha değerli olacağı varsayılmaktadır.

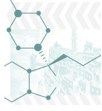
Şekil 6. Çalışma Alanının İmgesi.

Kentsel Mekânın Algısal Boyutu

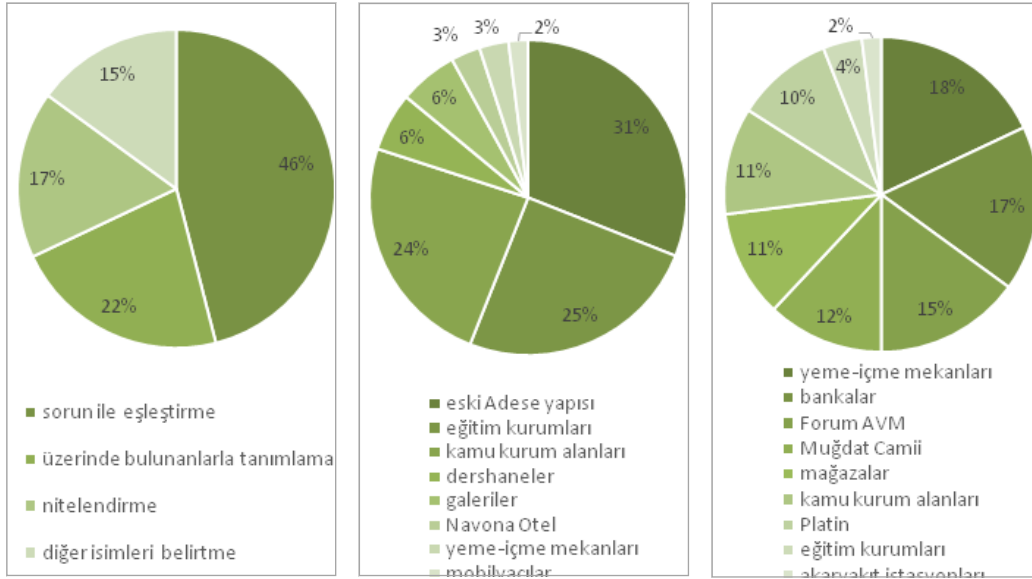
Anket çalışmalarında, her bölgede evrenin %5'i sağlanacak şekilde örneklem alınmıştır. Alanda toplamda 129 adet geçerli anket yapılmıştır. Anketler doluluk oranlarına göre incelendiğinde ise 19 adedi yeterli derecede, 50 adedi orta derecede ve 60 adedi yetersiz derecede yanıtlanmış olarak tespit edilmiştir.

Kentsel mekânın algısal boyutu kullanıcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, aylık gelir gibi niteliklerine göre değişkenlik göstermektedir (Carmona, 2003). Katılımcıların sosyal profilleri incelendiğinde %60'ının erkek, %55'inin 25 – 44 yaş aralığında, %70'inin lise veya üniversite mezunu ve %64'ünün çalışıyor olduğu ortaya çıkmıştır.

Anket çalışmaları sırasında katılımcılara ilk yöneltilen soru zihinlerindeki GMK Bulvarı imgesini ortaya çıkartmaya yöneliktir. Kentsel imgelerini etkileyici herhangi bir soru

sormadan önce bulvara ilişkin algıları belirlenmek istenmiştir. Bu soruya verilen yanıtlara göre katılımcıların %46’sı bulvarı imgelerinde sorun ile eşleştirmektedir. Özellikle trafik sorunu çoğu katılımcıların imgesinde yer tutmaktadır. %22’si ise bulvar üzerinde bulunan bir işlev ile eşleştirmiştir. Örneğin, Forum, eski Adese yapısı, Groseri ve Carrefoursa en çok verilen yanıtlar arasındadır. %17’si bulvarın diğer isimleri – D400, birinci çevreyolu gibi – ile belirtirken, %15’i ise “uzun ve kalabalık”, “ölü otoyol” gibi olumsuz veya “Mersin’in gelişimi”, “Mersin’in vitrini” gibi olumlu nitelendirmeler yapmışlardır. B1 Çalışma alanı imgesi sorgulandığında ise eski alışveriş merkezi Adese yapısı ve eğitim ve kamu kurum alanları katılımcıların imgelerinde öne çıkan öğelerdir. B2 çalışma alanı incelendiğinde ise bulvara doğrudan cephe almamalarına rağmen Forum ve Muğdat Camii sırasıyla %15 ve %12 katılımcının imgesinde yer almaktadır. Platin ise katılımcıların %10’u tarafından imgenelmektedir (Şekil 7).

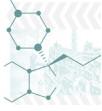

Şekil 7. GMK Bulvarı İmgesi, B1 Çalışma Alanı İmgesi ve B2 Çalışma Alanı İmgesi (sırayla).

Yapıların fiziksel açıdan farklı niteliklere sahip olmaları ve tarihi öneme sahip olmaları görsel çeşitlilik sağlamaktadır (Jacobs, 1961). Anketlerden elde edilen sonuçlar da bu durumu desteklemektedir. B1 çalışma alanındaki eski Adese yapısı ve B2 çalışma alanındaki Muğdat Camii katılımcıların imgesinde tarihi bir yere sahipken, B1 çalışma alanındaki eğitim ve kamu kurum alanları ile B2 çalışma alanındaki Forum ve Platin yapıları da fiziksel nitelikleri açısından çevrelerinden farklılaşmaktadır.

Katılımcı profillerine baktığımızda ise kadın katılımcıların imgelerinde Forum, eğitim alanları ve yeme-içme mekânları baskınken, erkek katılımcıların imgelerinde yeme-içme mekânları bankalar ve kamu kurum alanları ile eski Adese yapısının baskın olarak yer aldığı görülmektedir. Yaş bakımından katılımcıların imgeleri incelendiğinde ise 15 – 34 yaş aralığında Forum ve Platin, 25 – 34 yaş aralığında yeme-içme mekânları ve bankalar, 35 ve üzeri yaş aralığında kamu yapıları ve eski Adese yapısı yer almaktadır.

Alanı kullanım sıklığı arttıkça imgenin geliştiği varsayılarak (Tolman, 1948) katılımcıların alanı tanıma derecelerinin imgelerine etkisi değerlendirildiğinde alanı her gün kullanan katılımcıların %58’inin anketleri yeterli derecede yanıtladığı tespit edilmiştir. Ancak

katılımcıların Mersin’de yaşama süreleri incelendiğinde 0 – 4 yıldır Mersin’de bulunanların % 39’u, 45 yıldan fazla süredir Mersin’de yaşayanların ise % 6’sı yeterli derecede anketlere yanıt vermiştir. Dolayısıyla alanı kullanım imgeye girdi sağlarken, alanda bulunulan süre imgeyi desteklememektedir. Bu duruma sebep olan etmenlerden birinin de çalışma alanının tanımlı bir fiziksel çevre olarak nitelendirilememesidir.

Bulvar kentin ana ulaşım omurgası olması dolayısıyla katılımcıların % 39’u bulvarı ulaşım amacıyla kullanmaktadır. Katılımcıların kullandıkları ulaşım türü incelendiğinde ise sıklık sırasıyla toplu taşıma araçları ile, yürüyerek ve özel araçla ulaşımı sağladıkları ortaya çıkmıştır.

Alanın kullanımı ve algılayanın nitelikleri bakımından imgeyi etkileyen faktörler incelendikten sonra, imgenin oluşumunu yansıtan imge tipolojisi değerlendirilmiştir. Çizilen bilişsel haritaları iki şekilde sınıflandırmak mümkündür; öğelerin birbirleriyle ilişkilendirildiği imge ve öğelerin noktasal olarak belirtildiği imge. Bilişsel haritaların yeterliliği bakımından, orta dereceli yanıtlanmış anketlerde noktasal gösterim yoğunlukta (% 54), yeterli derecede yanıtlanmış anketlerde genel olarak öğelerin birbirleriyle olan ilişkileri gösterilmiştir (%68).

Çalışma Alanı İmgesi

Yapılan anketler ve çizilen bilişsel haritalar ayrı ayrı ele alınarak iki farklı imge haritası üretilmiş ve bulvara ilişkin sorunlar ve olanaklar ortaya çıkarılmıştır. Bilişsel haritaların tamamında bulvar iz öğesi olarak yer almıştır. Forum büyük çoğunluk tarafından gösterilirken, Platin, eski Adese yapısı, Muğdat Camii ve Dumlupınar Lisesi de imgelerde yer alan en belirgin öğeler konumdadırlar. Bu yapıların ortak noktaları büyüklükleri ve farklı mimari yapılarıyla çevrelerinden farklılaşmalarıdır. Katılımcılar imgelerinde noktasal öğeler kullandıkları için sınır ve bölge olarak herhangi bir öğe elde edilememiş, hatta Akdeniz ve sahil şeridi güçlü bir sınır olmasına rağmen bilişsel haritalara aktarılmamıştır. Odak noktaları da belirgin bir şekilde bilişsel haritalarda yer almasa da haritalardan yola çıkarak Forum’dan Kushimoto Sokağı’na kadar olan bölge odak noktası olarak tanımlanmıştır.

Katılımcıların imgesinde yer alan iz öğeleri incelendiğinde ise, ticari işlevleri sebebiyle 1902. Sokak ve yeme-içme mekânlarıyla Kushimoto Sokağı güçlü bir iz öğesi olarak gözlemlenmiştir. Dumlupınar Caddesi ise bulvarla kesiştiği noktada bir odak noktası barındırması sebebiyle imgelemmiştir. Adnan Menderes Bulvarı ise denizle ilişkisi ve sahil şeridini tanımlaması açısından katılımcıların çoğu tarafından haritalara yansıtılmıştır. Bilişsel haritaların genelinde yer alan bazı işaret öğeleri de Navona Otel, eski Akdeniz Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi yapısı ve Türk Telekom’dur. Bu yapılar fiziksel niteliklerinden daha çok tarihleri ve konumları sebebiyle imgelemmektedir (Şekil 8).

Dolayısıyla bilişsel haritalarda yer alan öğeler kullanıcılar açısından işlevsel, fiziksel veya tarihsel öneme sahiptir. Ancak bilişsel haritalar bu nitelikleri ortaya çıkarmamaktadır. Ancak açık uçlu sorularla bu nitelikler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anket sonuçlarına göre de Forum ile Kushimoto Sokağı arası odak noktası, Forum hem odak noktası, hem de işaret öğesi ve bölge, Kushimoto Sokağı ile 1902. Sokak bölge, kamusal yapıların yoğunlaştığı alanın güneybatısı bölge, Dumlupınar Caddesi ve 18. Cadde hem iz öğesi, hem de sınır, 6. Cadde ise yalnızca iz öğesi olarak belirtilmiştir. Sonuç olarak imgesel kent öğelerinin sayısının artması, çeşitlenmesi ve bir öğenin aynı zamanda başka

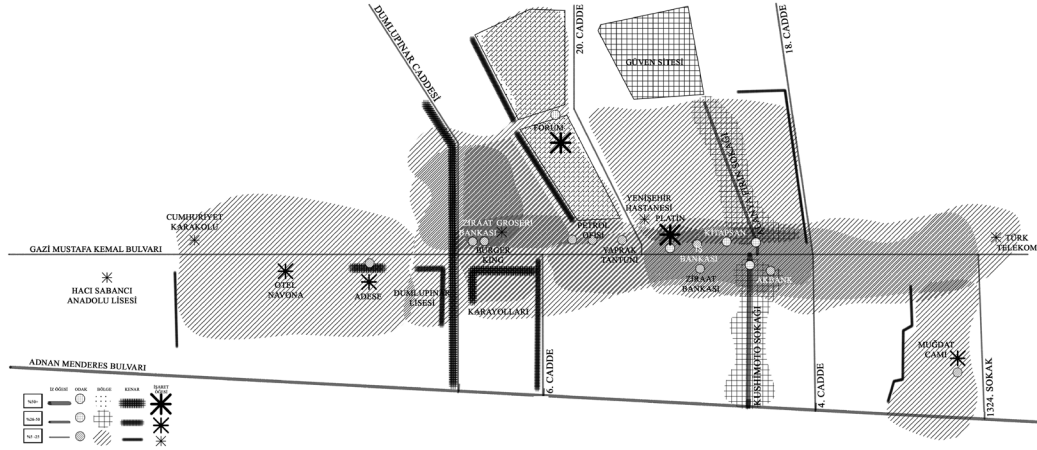

bir öge olarak da imgede yer alması imgenin gelişimini desteklemektedir. Ancak hem anketler hem de bilişsel haritalar imgeyi destekleyici fiziksel etmenleri ortaya çıkartmakta yetersiz kalmıştır (Şekil 9).

Şekil 8. Bilişsel Haritalardan Elde Edilen Ortak GMK Bulvarı İmgesi.

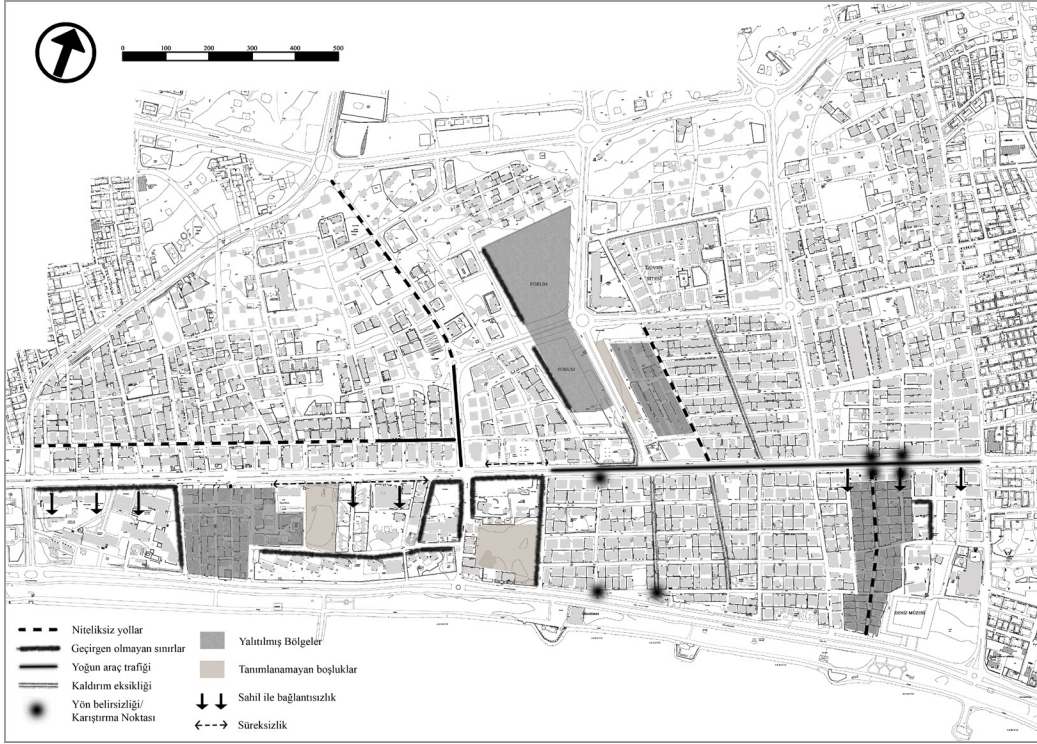

Şekil 9. Anketlerden Elde Edilen Ortak GMK Bulvarı İmgesi.

Sorunlar ve Olanaklar

Katılımcıların imgesinde GMK Bulvarı'nın en temel sorunu yoğun araç trafiğidir. Bir diğer temel sorun ise ticaret faaliyetlerini barındıran sokaklardaki kaldırım eksikliğinin kullanıcıların hareketini kısıtlamasıdır. İmgeyi olumsuz etkileyen diğer bir sorun yön belirsizliğidir. Bunun sebebi ise katılımcıların tam olarak nerede bulduklarını kestirememeleri veya bulvarı yalnızca belli bir noktaya erişim için kullanmalarıdır. Çalışma alanında deniz gibi güçlü bir ögenin varlığı olmasına rağmen bulvar üzerinde bulunan geçirgen olmayan sınırlar bulvarın denizle olan bağlantısını engellemektedir. Ayrıca bulvar üzerindeki süresizlikler kullanıcıların imgesinde kopmalara neden olmaktadır. Yalıtılmış bölgeler ise belli noktalarda sorun olarak algılanabildiği gibi belli noktalarda da olanak olarak tanımlanabilmektedir. Çalışma alanında tanımlanamayan geniş boşluklar bulunmaktadır. Bu alanlar büyüklükleri ve olumsuz görsel niteliklere sahip olmaları bakımından sorun olarak görülmektedir. Ancak imgenin desteklenmesi için değerlendirilebilecek alanlardır (Şekil 10).

Şekil 10. Sorun haritası.

İmgeye Katkı Sağlayan Nitelikler

Biçim ve Görsellik

Görsel niteliklerin içinde imgede en fazla yer alan % 54 oranla büyüklüktür. Katılımcıların % 16'sı ise öğelerin renklerindeki farklılığa veya karşıtlığa imgelerinde yer vermişlerdir. Farklı bir mimariye sahip olan öğeler de katılımcıların %13'ünün imgesinde baskın bir öğe olarak yer almaktadır.

Şekil 11. Forum Yaşam ve Alışveriş Merkezi.

Şekil 12. Navona Otel, Platin ve Türk Telekom.

İz Öğesi Üzerinden Kentsel İmge Çözümlemesi:
Gazi Mustafa Kemal Bulvarı Örneği, Mersin

Katılımcıların bilişsel haritalarını bir başkasına aktarırken hangi öğeleri kullandıklarına ilişkin sorulara verilen yanıtlara göre, katılımcılar %61 oranla en çok işletme tabelalarından, %43 oranla ikinci olarak sokaklardan, %36 oranla trafik ışıklarından, %20 oranla en az duraklardan yararlandıklarını belirtmişlerdir.

Katılımcılar imgelerini oluştururken mekânsal veya fiziksel öğelerden çok işletme tabelaları gibi işlevsel öğelerden yararlanmaktadır. Ancak, işletmeler değişse dahi kullanıcıların imgesine yerleşmiş eski işletme isimleri imgede yerini korumaktadır.

İşlev

Gazi Mustafa Kemal Bulvarı kullanıcıların imgesinde bir geçiş mekânı olarak yer almaktadır. Aynı zamanda bulvarın çalışma alanı olarak seçilen bölümü Mersin kenti için bir alt merkez konumunda olması dolayısıyla, kısmen bekleme veya buluşma noktası olarak da işlev görmektedir.

Şekil 13. 1902. Sokak (Alanya Fırın Sokağı)

Şekil 14. Kushimoto Sokağı (Akbank Sokağı)

Sundukları işlevlerle imgelenen iz öğesine örnek olarak ise Dumlupınar Caddesi, 1902. Sokak (Alanya Fırın Sokağı) ve Kushimoto Sokağı örnek verilebilir. Ancak belirtmek gerekir ki, anket çalışmaları sırasında katılımcıların büyük çoğunluğu sokakların isimleri söylendiğinde nereden söz edildiğini anlamamıştır. Çünkü kullanıcılar “Alanya Fırın Sokağı”, “Dershaneler Sokağı”, “Forum’un önünden geçen cadde”, “Dikenli Yol” gibi üzerinde bulunan işletmelerin isimleriyle bu iz öğelerini özdeşleştirmiş ve imgelerine yerleştirmişlerdir.

Yaya - Araç Etkileşimi

Bulvarın yayalara uygunluğu sorgulandığında katılımcıların %61’i “hayır” yanıtını vermiştir. Katılımcılarla yapılan sözlü görüşmelere göre bu algının nedeni yaya hareketini destekleyici fiziksel öğelerin bulunmaması, alanda araçların baskın olması, toplu taşıma araçlarının yoğunluğu ve bulvar üzerindeki işyerlerinin ticari etkinlikleri için kaldırımları etkin olarak kullanmasıdır. B1 çalışma alanı için katılımcıların %61’i “rahatça yürüyebiliyorum” derken, B2 çalışma alanı için %52’si “yürümekte zorluk çekiyorum” yanıtını vermiştir. Ancak, ticari etkinliklerin yoğunluğu sebebiyle kullanıcı yoğunluğu B2 çalışma alanında görece fazlayken, B1 çalışma alanında kamu alanları geniş yer tuttuğu için daha azdır. Ayrıca bulvar bir yaya omurgasından çok araç omurgası olarak algılanmaktadır. Katılımcıların % 74’ü araç yoğunluğunun hareketini zorlaştırdığını ifade ederken, % 62’si kaldırım kullanımının yalnızca yayalara ait olmadığını belirtmektedir.

Şekil 15. B1 Çalışma Alanı

Şekil 16. B2 Çalışma Alanı

Katılımcılar genellikle kendilerini alanda konumlandırabildiklerini söyledikleri halde sokaklar imgelerinde başı ve sonu tanımlı birer iz ögesi olarak yer almamaktadır. Katılımcılar alanda kendilerini konumlandırırken işletmelerden yararlandıkları için fiziksel mekânın niteliklerini imgelemektedirler.

Alan yaya–araç etkileşimi açısından mutlak bir rahatlık ya da zorluk sunmasa da kullanıcıların alanda hareketleri sırasında kesinlikle güvende hissettiklerini söyleyememişlerdir. Yayaların araçlarla güvenli etkileşimini sağlayacak mekânsal düzenlemelerin eksikliği de bu durumu doğrulamaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Mekânı biçimlendirirken kullanıcıların algısı değerlendirildiğinde hem imge hem de fiziksel çevrenin nitelikli öğeleri korunarak, imge ile fiziksel çevre arasındaki ilişkiler güçlendirilebilir. Kentsel algının önemini vurgulayarak kentsel imgeye katkısının ele alındığı bu araştırmada görgül çalışma aracılığıyla kentsel imge çözümlemesi sonucunda sap-

tanan sorunlar ve olanaklar değerlendirilerek kentsel tasarım stratejileri üretmek amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın özgün noktası, Lynch’in yöntemi kullanılarak yapılan çözümleme sonrasında imgenin güçlendirilmesi ve bazı noktalarda yeniden sağlıklı bir biçimde üretilebilmesi için kentsel tasarım ve şehircilik süreçlerinde kullanılabilecek stratejiler geliştirilmiş olmasıdır.

Mersin kenti açısından ise bu tür bir çalışmanın yürütülmüş olması ve planlama ve tasarım süreçlerine girdi sunması bakımından da özgündür. Türkiye’de kısıtlı sayıda genel hatlarıyla benzer çalışmalar olmasına rağmen, bu çalışmalar yalnızca çözümleme aşamasında kalmış, imgenin çözümlenmesinden elde edilen sorun ve olanaklar üzerine kapsamlı değerlendirme yapılmamıştır.

Anket ve bilişsel haritalarla elde edilen verilerin fotoğraf kullanımı veya derinlemesine sözlü görüşmeler gibi farklı yöntemlerle desteklenmesinin daha yararlı olabileceğine dikkat çekmek gerekmektedir.

Bu çalışma ile Lynch’in çalışmasının günümüzde aynı sonuçları vermediği görülmektedir. Kullanıcılar, herhangi bir iz, bölge, sınır, odak noktası veya işaret ögesi gibi imgesel öğeler tanımlamak yerine birbirleriyle bağlantısız noktasal öğeler tanımlamaktadırlar. Bu öğeler de çoğunlukla işletmelerdir. Buradan bir sonuca varmak gerekirse katılımcıların imgesini alanda karşılaştıkları sorunlar olumsuz etkilerken, işlevler veya işletmeler desteklemektedir.

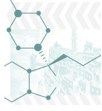
Alan çalışmasından elde edilen temel sonuç ise, kentsel yapıyı çevrelere müdahale aşamasında kullanıcıların algısına dikkat edilmesi ve algıyı daha da güçlendiren tasarım ilkelerinin üretilmesi gerekliliğidir.

Bu doğrultuda, olası dönüşümlerde kentsel mekâna müdahale ederken, kentsel mekânın imgesi, sorunları ve olanakları çerçevesinde değerlendirilerek ele alınmalıdır. Yeni bir imge yaratırken veya mevcut imgeyi güçlendirirken kullanılacak stratejiler için öğeler bazında öneriler getirilmiş tasarım ilkeleri aşağıda verilmiştir.

1406. Sokak, 1902. Sokak ve Kushimoto Sokağı sunduğu işlevler ve barındırdığı kullanıcı yoğunluğu sebebiyle imgelenmelerine rağmen bu iz öğelerinin darlıkları, yayaların hareketini sağlayacak yeterli kaldırım alanlarından yoksun olmaları ve üzerindeki araç yoğunluğu imgelerini olumsuz etkilemektedir. Bu sorunların çözümüne yönelik olarak;

- Kaldırımların genişletilmesi,
- Kaldırım kenarına araç parkının yasaklanması,
- Araç trafiğinin tek yöne düşürülmesi,
- Alanın yayalaştırılması,
- Sokak ile yapıların zemin katları arasındaki kot farkının platformlarla çözülmesi,
- Hareketli yaya mekânlarıyla durağan yaya mekânlarının yer döşemelerinin farklılaştırılması gibi stratejiler iz öğesinin en önemli özelliği olan sü-rekliliğini güçlendirecektir.

Kentsel mekânın bileşenlerinin şekil, renk, doku, büyüklük ve konum bakımından benzer özelliklere sahip olması veya farklılıklar olacaksa, bu farklılıkların algılanabilir ritimler dikkate alınarak tasarlanması da sürekliliği destekleyecektir. 1902. Sokak için diğer iz öğelerine göre dar olması ve iki önemli bölge arasında araç erişimini sağlamıyor olması

sebebiyle yayalaştırmak imgesini güçlendirecek bir stratejyken, kritik bir kavşak noktasına çıkan 1906. Sokak için araç trafiğinin kuzeyden güneye doğru tek yöne dü-şürülmesi ve sokak boyunca araç parkının yasaklanarak sokağın sonundaki otoparkın kullanımının teşvik edilmesi daha yerinde bir karar olacaktır.

Dumlupınar Caddesi ve 20. Cadde gibi alana araçla erişim için kullanılan iz öğeleri ise yaya ve aracın etkileşim içinde bir arada bulunduğu sokaklar olmaları nedeniyle daha farklı niteliklere sahiptirler. Bu nedenle bu tip iz öğelerinde imgenin güçlendirilmesi için;

- Refüj alanındaki ağaç sıralarının ritmik hale getirilmesi ve ağaç türlerinin de bu doğrultuda seçilmesi,
- Refüj üzerinde özgün peyzaj düzenlemeleri yapılması
- Kaldırım genişliğinin, belli noktalarda oturma üniteleri yerleştirilerek, belli nokta-larda da ağaçlarla gölgelik alanlar yaratarak değerlendirilmesi,
- Yayaların dolaşımını kolaylaştırmak için belli aralıklarla karşıdan karşıya geçişi sağlayan alanlar oluşturulması,
- Erişim noktası olarak algılanmalarından dolayı trafik akışının çift yönlü olarak korunması,
- Diğer baskın iz öğeleriyle kesişim noktalarına bu iz öğesini güçlendiren işaret öğelerinin yerleştirilmesi,
- Sokak aydınlatması iyileştirilerek, ışıklı tabelaların kaldırılması,
- Kavşak noktalarında sürücülerin görüş açısını genişletmek için açıklıklar yara-tılması veya var olan açıklıkları kapatan reklam panolarının kaldırılması izlenebilecek stratejilerdir.

Dumlupınar Caddesi sahile kadar indiği için refüj alanı üzerinde yapılacak düzenleme diğer iz öğelerinden farklı olarak su öğesini içerebilir. 20. Cadde'nin doğusundaki boş alanda açık alan düzenlemesi yapılarak kaldırım genişletilebilir. Bu iz öğesinin GMK Bulvarı ile kesiştiği noktadaki yapıların kaldırılması durumunda bu alan açık ve yeşil alan olarak tasarlanarak iz öğesinin başlangıç noktası tanımlı hale getirilebilir. Bütün bu düzenlemeler hem araç kullananların hem de yayaların alandaki hareketleri sırasında bu iz öğelerinin farklı nitelikleri sayesinde çevrelerini daha güçlü imgelemelerine destek olacaktır.

Bölgelerin sınırlarının net olarak tanımlanması imgede tanımlı alanlar üretilmesini sağ-layacaktır. Konut alanlarının tanımlı bir bölge olarak imgenmesine yönelik olarak,

- Bir bölge içerisinde benzer konut tipolojisinin üretilmesi,
- Alana araç girişinin belli noktalarla sınırlandırılması,
- Alan içerisindeki sokakların benzer genişlikte olması,
- Sokak döşemesinde taş, parke vb. kullanılarak farklılaştırılması uygulanabilecek stratejilerdir.

Ancak merkezi faaliyetlerin bulunduğu bölgeler hem fiziksel nitelikleriyle hem de içer-dikleri odak noktaları ve işaret öğeleriyle birlikte imgenmektedir. Dolayısıyla bu alan-ların imgesindeki sorunları, imgesini oluşturan işaret öğeleri ve odak noktalarının eksik-likleri veya tanımsızlıkları yaratmaktadır. Bu tip bölgeleri fiziksel nitelikleri açısından değerlendirdiğimizde,

- Cephelerinin benzer olması,
- İşletme tabelalarının tektipleştirilmesi,
- Kat yüksekliklerinin aynılaştırılması veya ritmikleştirilmesi,
- Yapı – sokak ilişkilerinin benzer şekilde kurulması imgesini güçlendirecek ve kullanıcıların bu bölgeye giriyor olduklarını veya içinde olduklarını algılamalarını kolay-laştıracaktır.

Mersin örneğinde benzer niteliklere sahip bir bölge tanımı yapılamamasının sebebi de alanda bu tür düzenlemelerin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle de kullanıcılar “Kushimoto Sokağı” ve “Alanya Fırın Sokağı” şeklinde bölgeler tanımlamışlardır. Alanya Fırın Sokağı olarak tanımlanan bölgenin sınırlarını doğuda 18. Cadde, batıda 20. Cadde, kuzeyde Güven Sitesi ve güneyde GMK Bulvarı oluşturmaktadır. Ancak bu bölgedeki sokaklar görsel nitelikleri itibarıyla algılanabilir bir farklılaşma yaratmadığı için kullanıcılar yalnızca bölgenin ortasından geçen Alanya Fırın Sokağı’nı imgelerine yerleştirebilmişlerdir. Benzer bir şekilde 4. Cadde ile 6. Cadde arasında kalan alan sınırlarını kuzeyde GMK Bulvarı, güneyde ise Adnan Menderes Bulvarı’nın tanımladığı bir bölge olarak tanımlanabilir. Ancak kullanıcılar bu bölgenin sınırlarını algılayamadıkları için Kushimoto Sokağı’nı imgelerine bir bölge olarak işaretlemişlerdir.

Alandaki boş alanlar ise bir bölge olarak değerlendirilemeseler de büyüklükleri bakımından sorunlu alanlardır. Bu alanlar dönüştürülürken imge açısından değerinin korunması için fiziksel kalitesinin artırılması ve açık alan özelliğinin korunması bir stratejidir. Çevresiyle ilişkileri bağlamında bir odak noktası veya işaret ögesi olarak değerlendirilmesi de imgeyi destekleyecek bir strateji olabilir.

Çalışma alanındaki sınır ögeleri ise temel olarak GMK Bulvarı ile deniz arasında bağlantıyı koparmaları açısından imgeyi zayıflatmaktadır. Bu sorunların çözümüne veya imgenin güçlendirilmesine yönelik olarak,

- Bölgeler arası ilişkisizlik yaratıyorsa, kaldırılması ya da zayıflatılması,
- Belli iki bölgeyi ayıran bir sınır ögesi ise bu işlevin korunması uygulanabilecek genel stratejilerdir. Alan çalışması kapsamında bu stratejileri ele aldığımızda Hacı Sa-bancı Anadolu Lisesi, Turizm ve Otelcilik Meslek Lisesi ve Suphi Öner Öğretmenevi’nin bir arada bulunduğu yerleşke bulvar ile sahil arasında 350 metre boyunca bağlantıyı koparmaktadır. Kamusal bir kullanıma ait olan bu alanın bulvarla ilişkisinin güçlendirilmesi ve belli noktalardan sahile inen rotalar tasarlanması bu sınır ögesinin geçirgenliğini arttıran ve imgede yarattığı sorunu çözen bir stratejidir. Ayrıca deniz gibi güçlü bir sınır ögesinin kullanıcıların imgesinde zayıf kalmasının sebebi ise sahil şeridi boyunca devam eden açık alan düzenlemesindeki ağaçların görüşü engelleyen yükseklikte ve sıklıkta olmasından kaynaklanmaktadır. Bulvardan sahile inen sokakların sahile ulaştıkları noktalarda peyzaj elemanlarının seyreltilmesi ve denizle görsel ilişkinin kurulması, kullanıcıların imgelerinde denizle kenti ilişkilendirmelerini sağlayacak bir stratejidir.

Odak noktaları ise diğer ögelerle olan ilişkilerinden dolayı imgenin gelişimine katkı sağlamaktadır. GMK Bulvarında kullanıcıların tanımladığı odak noktaları belli noktalarda yoğunlaşsa da B2 çalışma alanı boyunca yayılmıştır. Herhangi bir açıklık veya tanımlı alanlar olmamaları imgede yalnızca işletme tabelalarıyla eşleştirilmelerine sebep olmaktadır. Bu sorunu çözmek ve imgesini güçlendirmek üzere,

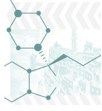
- Buluşma noktası olarak tanımlanmasından dolayı bir genişleme ile yaya hare-ketinin rahatlatılması,
- İşaret ögesi ile güçlendirilerek tanımının kolaylaştırılması,
- İmgede yer alan iyi tanımlanamamış fakat sayıca fazla odak noktalarının sayı-sının azaltılması ve belli bazılarının imgesinin güçlendirilmesi,
- Farklı odak noktaları arasında sürekliliğin sağlanarak birbirleriyle ilişkilendirilmesi izlenebilecek stratejilerdendir. Gazi Mustafa Kemal Bulvarı için bir değerlendirme yaptığımızda imgede yer alan çok sayıda odak noktası yerine, Forum, Platin, Kushimoto Sokağı gibi belli noktalarda, belli aralıklarla, hem çevre düzenlemesi yapılarak hem de tanımları alanda bulunan işaret öğeleri ile güçlendirilerek azaltılabilir. Böylece daha az odak noktası imgelemesine rağmen, imgeleri çok daha güçlü hale gelecektir.

Dışsal ve noktasal referanslar sunan işaret ögesi ise işaret ögesi olarak tanımlandığı niteliği ortaya çıkartılarak yeni bir işaret ögesi yaratırken kullanılabilir. Bu şekilde benzer özelliklerle ritmik olarak konumlandırılan ve diğer öğelerin tanımını güçlendiren yeni bir işaret ögesi yaratılmaktadır. İşaret ögesinin bulunduğu noktaya çıkan koridorlarla kentin diğer noktalarından da görünürlüğünün artırılması ise işaret ögesinin mevcut imgesinin güçlendirilmesini sağlamaktadır.

Örneğin bulvarda baskın işaret öğelerinden biri olan Dumlupınar Lisesi'nin taşınması söz konusu olduğunda bulunduğu alan için yapılacak tasarım çalışmasının, bu ögenin imgeye katkı yapan nitelikleri olan ağaç sıralarını ve sunduğu açıklıkları koruyacak stra-tejiler geliştirilmesi beklenmektedir. Geçirgen olmayan sınır ögesi olması sorunu ise bulvarla inşa edilecek yeni yapı arasındaki ilişkiyi güçlendirecek stratejiler izlenerek çözümlenebilir.

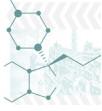
Forum'un önündeki akaryakıt istasyonunun ya da bulvar üzerindeki karakolun gelecekte kaldırılması durumunda yerine yapılacak tasarımın Forum'un bulvarla ilişkisini güçlendiren ve istasyonun sunduğu açıklıkları koruyan stratejiler içermesi imgenin kalitesini arttıracaktır. Çünkü istasyonun mevcut durumda sağladığı açıklıklar sayesinde imgede Forum ile bulvar arasında ilişki kurulmaktadır.

Sonuç olarak, kentsel mekâna müdahale süreçlerinde geliştirilecek imgeye dayalı tasarım ilkeleri iki temel kategoride toplanabilir; birisi var olan imgenin güçlendirilmesi ve varsa sorunlarının çözülmesi, diğeri ise dönüşecek alanlara müdahale ederken yeni bir imge yaratma sürecidir. Her kentsel çevrenin kendine özgü nitelikleri, sorunları ve olanakları olmasından dolayı bu ilkeler mekâna özgü değerlendirmenin ve çözümlemenin yapılmasının ardından alana uygun hale getirilerek kullanılacak stratejilerdir. Kentsel mekâna müdahale süreçlerinde kullanılacak imgeye dayalı tasarım ilkeleri her bir öğe için ayrı ayrı ele alınmış ve bulgulardan elde edilen sonuçlar çerçevesinde üretilmiştir. Bu doğrultuda, kentsel tasarım ve şehircilik çalışmalarına rehberlik edebilecek ilkeler, çalışmanın sonuç ürünü olarak sunulmuştur. Verilen örneklerde görüldüğü gibi kentsel tasarım ve şehircilik süreçlerine imge çözümlemesinin dâhil edilmesi, kullanıcı-ların sürece katılmalarına olanak vermekte ve kentte yaşadıkları sorunları o mekâna yabancı olan bir plancı ya da tasarımcının değil kullanıcıların kendilerinin tanımlaması sağlanmaktadır. Uzmanların kentsel kuramlara dayanarak yaptığı çözümlemeler her zaman kullanıcıların kentsel mekânla etkileşimini yansıtmayabilmektedir. Dolayısıyla kullanıcı imgesinin tasarım ilkeleri üretim süreçlerine dâhil edilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Kaynaklar

- Alexander, C. vd. (1977). *A Pattern Language*, Oxford: Oxford University Press.
- Appleyard, D. (1970). Styles and Methods of Structuring a City. *Environment and Behavior*, 2, 100-17.
- Appleyard, D. (1973). Notes on Urban Perception and Knowledge. In R. M. Downs & D. Stea (Eds.), *Image and environment: cognitive mapping and spatial behavior*. 109–114.
- Appleyard, D. (1981). *Liveable streets* (M. Sue Gerson ve Mark Lintell ile birlikte), Berkeley: University of California Press.
- Arslan, D. A. (2012). *Sosyoloji ve Yöntem Yazıları*, Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Ayçiçeği-Dinn, A. (Çeviri Editörü) (2007). *Bilişsel Psikoloji*, İstanbul. [Solso, R. L., Maclin, M. K. ve Maclin O. H. (2005). *Cognitive Psychology* 7th ed. Boston: Allyn & Bacon.]
- Aydın, G. (2015). *Bir Kentsel Öğe Olarak İzler Üzerine Bir Değerlendirme: Gazi Mustafa Kemal Bulvarı Örneği*, Mersin, Mersin Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Bilsel, S. G. (2009). Kent ve Kentli Kültürü, Kimlik Sorunsalı, Yaşanılabilir Kentsel Mekan ve Ankara Üzerine. *Dosya: Yerel Yönetimler: Ankara, Kent Kimliği, Mekansal-Kültürel Değişim*, 10(1), 44-55.
- Barlas, M. A. (2006). *Urban Streets and Urban Rituals*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Carmona M., Heath T., Tiesdell S. (2003). *Public Places Urban Spaces: The Dimensions of Urban Design*, Oxford: Architectural Press.
- Conzen, M. R. G. (1960). *Alnwick, Northumberland: A Study in Town-plan Analysis*, George Philip.
- Cullen, G. (1986). *The Concise Townscape*. London: Architectural Press.
- Downs, R.M., Stea, D. (1973). Cognitive Maps and Spatial Behavior: Process and Products. *Image and Environment: Cognitive Mapping and Spatial Behavior*, (Editör: R. M. Downs ve D. Stea). London: Edward Arnold. 8-26.
- Eisner, S., Gallion, A. (1980). *The Urban Pattern: City Planning and Design*. Van Nostrand: University of Michigan.
- Gehl, J. (1987). *Life Between Buildings: Using Public Space*. New York.
- Gibberd, F. (1953). *Town Design*. London: The Architectural Press.
- Gregory, R. (1970). *The Intelligent Eye*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Hershberger, R. G. (1974). Predicting the Meaning in Architecture. *Designing For Human Behavior: Architecture and Behavioral Sciences*. (Editörler: J. Lang vd.) Stroudsburg: Dowden, Hutchinson & Ross. 147-156.
- Ittelson, W. H. (1973). Environment Perception and Contemporary Perceptual Theory. *Environment and Cognition*. New York: Seminar Press. 1-19.
- Ittelson, W. H. (1978). Environmental Perception and Urban Experience. *Environment and Behavior*, 10(2), 193–213.
- Jacobs, A. (1993). *Great Streets*. Cambridge: MIT Press.
- Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Vintage Books.
- Kostof, S. (1991). *The City Shaped, Urban Patterns and Meanings Through History*. London: Thames and Hudson.

- Krier, L. (1978). *Rational Architecture Rationnelle: The Reconstruction of the European City*. Brüksel: Modern Mimarlık Arşivleri.
- Lang, J. (1987). *Creating Architectural Theory: The Role of the Behavioral Sciences in Environmental Design*. New York. 86-110.
- Levy, L.H. (1970). *Conceptions of Personality: Theories and Research*. New York: Random House.
- Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. Cambridge: MIT Press.
- Moughtin, C. (2003). *Urban Design: Streets and Square*. Oxford: Architectural Press.
- Nasar, J.L. (1998). *The Evaluative Image of the City*. London: Sage Publications.
- Neisser, U. (1967). *Cognitive Psychology*. New York: Appleton-Century-Crofts.
- Norberg-Schulz, C. (1972). *Existence, Space and Architecture*. New York. 9-37.
- Patricios, N. N. (1976). The Environmental Perception and Behaviour Approach in Planning. *The International Journal of Environmental Studies*, 9, 199 – 208.
- Pocock, D., Hudson R. (1978). *Image of the Urban Environment*. London: Macmillan.
- Porteous, J. D. (1996). *Environmental Aesthetics: Ideas, Politics and Planning*. London: Routledge.
- Rapoport, A. (2007). *Pedestrian Street Use: Culture and Perception. Urban Design Reader*. (Editörler: M. Carmona ve S. Tiesdell). Routledge: Architectural Press. 80-92.
- Rudofsky, B. (1964). *Streets for People: A Primer for Americans*. New York: Doubleday&Company Inc.
- Sitte, C. (1996). City Planning According to Artistic Principles. (Editörler: Collins, G. R. ve Collins, C. C.). *The Birth of Modern City Planning*. New York: Rizzoli. 133-322.
- Tolman, E. C. (1948). Cognitive Maps in Rats and Men. *Psychological Review*, 55(Temmuz), 189 – 208.
- White, E. (2007). Path – Portal – Place. *Urban Design Reader*. (Editörler: M. Carmona ve S. Tiesdell). Routledge: Architectural Press. 185-198.

---

¹ Kuramsal yazında “sokak, yol, cadde” terimleriyle ele alınan “path” kent ögesi Aydın’ın (2015) yüksek lisans tezinde “iz ögesi” olarak yorumlanmıştır. Beş kent ögesinden biri olan iz ögesi Lynch’in (1960; 47, 56, 68) tanımladığı gibi sokak, yol, cadde, bulvar gibi ulaşımı sağlayan bir başlangıcı ve sonu olan bütün izleri kapsamaktadır.

² Makalenin devamında kısaca Forum olarak ifade edilmiştir.